

PAPER DETAILS

TITLE: ULUSLARARASI INSANCIL HUKUK VE BIRLESMIS MILLETLER ASKERI
OPERASYONLARI

AUTHORS: Ezeli AZARKAN

PAGES: 83-104

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1943015>

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ASKERİ OPERASYONLARI

*Yrd.Doç. Dr. Ezeli AZARKAN**

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Birleşmiş Milletler (BM)'in uluslararası barış ve güvenliği sürdürme ve bu konuyla ilgili ortaya çıkan sorunların çözümü amacıyla askeri yöntemlere başvurma yönündeki eğilimi önemli ölçüde artmıştır. Son yıllardaki BM'in askeri operasyonları, 1950'lerde yürütülen veya 1970'ler ve 1980'ler boyunca sürdürülen geleneksel barış gücü kuvvetlerinden daha yaygın ve kapsamlı hale gelmiştir¹. Bu makalede, BM tarafından veya onun adına girişilen her tür askeri harekâtlarda uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliğini ele alacağız.

BM Somali Operasyonu (UNOSOM) çevresindeki tartışmalar nedeniyle, BM güçlerinin uluslararası insancıl hukuk ilkelerine saygısı sorusu tartışma konusu olmaktadır². Somali Operasyonu kadar tartışmalar olmasa bile, geleneksel BM barış gücü operasyonlarında da uluslararası insancıl hukuka ilişkin önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan birisi, BM barış gücü askerlerinin görev alanındaki yerlerde meydana gelen çatışmaların niteliği ve buna ilişkin uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasıdır. BM barış gücünün görev alanı içindeki çatışmaların uluslararası nitelikte olan veya uluslararası nitelikte olmayan çatışmalara katılan kişilere ilişkin uluslararası hukuk kuralları çatışan taraflara uygulanmak üzere düzenlenmiştir. Dolayısıyla, bu kurallarda BM barış gücünü veya gözlemcilerini bağliayacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Buna karşın, günümüzde, BM güçlerine uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliğinde bazı şüpheler olsa da, gerek barış gücünün icra görevinde gerekse teorik olarak BM güçlerinin uluslararası insancıl hukukla bağli olduğu

* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi .

¹ Resnick, Evan N., "United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement", Journal of International Affairs, V.55, No. 2, 2002, s. 539-41.

² Harhoff, Frederick, " Unauthorised Humanitarian Interventions- Armed Violence in The Name of Humanity ?", Nordic Journal of International Law, V.70, 2001, s. 95.

genel kabul görmektedir³. BM, barış gücü operasyonlarında uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliği taahhüdünü ilan etmektedir. Ancak, BM kuvvetlerinin uluslararası toplum adına hareket ettiği ve bu yüzden çatışmanın bir "taraf"ı veya Cenevre Sözleşmesi uyarınca bir "kuvvet" olarak kabul edilemeyeceği genellikle kabul görmektedir. Barış güçlerini bir çatışmanın tarafı olarak kabul etmek de en azından tarafsızlığın kaybı anlamına gelecektir. BM barış gücü askerlerinin insani veya diplomatik bir görevi yerine getirirken bir çatışma alanında veya savaş meydanında açıkça bulunması, bu askerlerin uluslararası insancıl hukuk ile mutlaka bağlı olmasını gerektirmez⁴.

Bir uluslararası örgüt olarak BM, Cenevre Sözleşmeleri veya Ek Protokollerinin tarafı olma durumunda değildir⁵. Bunun aksi, Örgütün devletleri hedefleyen ayrıntılı hükümler ile bağlı olmasına neden olabilecektir ki, bu durum da bir uluslararası örgütün rol ve işlevi ile uyumsuzdur. Uluslararası yasal kişiliğine rağmen BM'in kendisi bir devlet değildir ve bu nedenle, Sözleşmelerde yer alan yükümlülükleri yerine getirecek hukuki veya idari erke sahip değildir. Ayrıca, BM'in uluslararası insancıl hukukun ihlali ile mücadele için hukuki veya diğer yapıları yoktur. Cenevre Sözleşmeleri'ne müracaata sebep olacak bir silahlı çatışmanın mevcudiyetini tanıma yetkisi de bulunmamaktadır⁶. Fakat bu durum, BM güçlerinin girdikleri çatışmalarda insani sınırlamadan muaf olacağı veya uluslararası insancıl hukuk kurallarına bağlı olmayacağı anlamına gelmemektedir.

Bu kapsamda, BM operasyonlarında uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanması için bazı düzenlemeler yapılmasına rağmen, bir kısım sorunlar çözüme kavuşturulamamıştır. Yapılan düzenlemelere karşın, BM Operasyonlarının uluslararası insancıl hukuk kurallarına uygunluğu sağlamakla görevli olanların karşılaştığı sorun, BM'in operasyonlarında görev yapan ve bu kuralları uygulamakla sorumlu olan personele bu konuda eğitim verilmesi ve onların duyarlı hale getirilmesidir. Bu durumda sorunun bir başka yüzüyle karşılaşmaktayız; uluslararası araçların dilinin genellikle muğlak ve kavranılmasının güçlüğüdür. Uluslararası araçlarda korunan ilkeler, bu konulardaki eğitimlerin daha ciddi bir şekilde yapılması gereğini or-

³ Oswald, Bruce M. , " The Creation and Control of Places of Protection During United Nations Peace Operations ", IRRC, V.83, No. 844, 2001, s. 1013-1015.

⁴ United Nations Secretary General's Bulletin on observance by United Nations Force of International Humanitarian Law, UN Doc. ST/SGB/1999/13, http://www.un.org/peace/st_sgb_1999_13.pdf 10.03.2005.

⁵ Pazarcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap, Ankara, 2000, s. 156.

⁶ Khor, Jennifer, " Information Gathering The Law of War and Peacekeeping ", Peacekeeping & International Relations, V. 24, no. 6, 1995, s. 17.

taya çıkarmaktadır. Maalesef, gerekli duyarlılığı ne eğitimcilerden ne de uygulayıcılarından görmek mümkün değildir. Durum en iyi aşağıdaki şekilde anlatılabilir:

BM operasyonlarına uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliği ele alındığında birkaç soru akla gelmektedir. BM kuvvetinin konuşlandığı ülkedeki çatışma veya duruma hangi uluslararası hukuk kuralları uygulanabilir? Hangi uluslararası hukuk kuralları BM kuvvetinin idaresini düzenler ve bu nasıl saptanır? Ve BM kuvvetlerinin konuşlandığı ülkede çatışan tarafların uluslararası hukukun ihlal edildiğinin farkına varıldığı zaman, BM kuvveti ne yapabilir veya yapmalı? Soru ayrıca, misyonu bir kriz bölgesinde barışçı bir ortamı yeniden oluşturmak veya sürdürmek olan, uluslararası insancıl hukuku uygulamaya hizmet eden barış gücü ve benzer kuvvetlerinin yararlı bir amacı olup olmadığı şeklinde de sorulabilir. Eğer bu hukuk ilkelerinin bir rolü var ise, uluslararası nitelikte olan veya uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların yürütülmesinde bu hukuk kuralları nasıl değerlendirilebilir ve geliştirebilir.

Bu sorulara verilecek cevaplar, ilgili uluslararası yükümlülüklerle uyum için barış gücü kuvvetlerinin uygulanması gereken standartları oluşturacaktır. Bu paralelde, gücün ve çarpışma kurallarının yerinde kullanımı sorunu ile hangi koşullarda kuvvet kullanımının Cenevre Sözleşmeleri'nin ve Ek Protokollerin ciddi bir ihlali olacağı sorunu da ortaya çıkacaktır. Bunlar, günümüz barış gücü operasyonlarına katılanların karşılaştığı gerçek sorunlardır. Uygulanabilir insancıl hukuka uyumda bir başarısızlık, bir askeri çatışmanın iç veya uluslararası niteliğine bakmadan uygun bir ulusal mahkeme veya ağır ceza veya savaş suçu konusunda yabancı bir ulusal mahkeme veya uluslararası bir mahkemece yargılanmasıyla sonuçlanabilir.

I. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK VE İNSAN HAKLARI

İnsan hakları hukuku ile uluslararası insancıl hukukun farklı tarihi ve öğreti kaynakları vardır⁷. Önceleri, akademisyenler bir ihtilaf durumunda sınıflandırmaya bağlı olarak her iki rejimden birinin uygulanabileceğini varsayıyorlardı. Fakat Theodor Meron her iki rejimin uygulanabilirliğinin reddedilmesi durumunda ortaya çıkabilecek boşluğa dikkat çekmektedir⁸. Gerçi, uluslararası insancıl hukuk ilk olarak devletlerarasındaki silahlı çatışma durumlarına uygulanmak amacıyla ortaya çıkmıştı, ancak iç silahlı çatışmalara

7 Doswald-Beck, Louise & Vite, Sylvain, "International Humanitarian Law and Human Rights Law", International Review of Red Cross, V. 293, 1993, s. 94-119.

8 Meron, Theodor & Rosas, Allan, "A Declaration of Minimum Humanitarian Standards", American Journal of International Law, V. 85, 1991, no .2, s. 375.

uygulanması da giderek yaygınlık kazanmaktadır. Diğer yandan insan hakları, devlet ile yönetilenler arasında devlet içi ilişkiden kaynaklanmış ve ikinci birinciye karşı korumayı amaçlamaktadır⁹. Ancak, uluslararası insancıl hukuk silahlı çatışmalarda ve diğer şiddet olaylarında temel insan haklarını koruma ile ilgilenmektedir. İnsancıl hukuk sadece devletin silahlı gruplarını bağlamaz, onlara bağlı diğer silahlı grupları ve bireyleri de bağlar. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda böylesi ilkelerin uygulanması silahlı grubun meşruluğu ile bağlantılı değildir.

BM Güvenlik Konseyi çeşitli kararlarında "çatışmanın tüm taraflarını" uluslararası insancıl hukuka saygılı olmaya davet etmiştir¹⁰. Ayrıca BM Genel Sekreteri, BM askerlerinin savaşçı olarak yer aldıkları silahlı çatışma durumlarında, BM askerlerinin tabi olacağı uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanmasını içeren bir Bülten yayımlamıştır¹¹. Fakat, her durumda insancıl hukuku ihlal eden grupların uluslararası sorumluluğunu ileri sürmek ve bu grupları cezalandırmak oldukça güçtür. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'in kurulmasıyla birlikte, belli durumlarda, BM barış güçlerini Mahkemenin yargı yetkisi kapsamına almak bu sorunu nispeten hafifletecektir.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) *Nükleer Silahlar Konusundaki Tavsiye Kararı*'nda uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Divan, hukukun iki farklı yapısı olduğunu ve savaş durumunda bir tarafın hukuka uygun bir şekilde zarar görmedikçe insan hakları hukukunun uygulanmasına devam edeceğini teyit etmiştir¹². Bu bağlamında, insancıl hukuk bir insan hakları kuralı yorumlanmasında kullanılabilir¹³. Bu yolla, insancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasında önemli bir örtüşme ve birleşme olmaktadır. Buna karşın, her iki hukuk dalı birbirinden ayrı iki hukuk alanıdır.

BM'in kuruluş amaçları göz önünde bulundurulduğunda, BM'in her iki

⁹ Ibid, s. 29.

¹⁰ United Nations Security Council Res. 778 (1992), Res. 814 (1993). <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm> 10.03.3005.

¹¹ The Secretary-General's Bulletin on the Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law. http://www.un.org/peace/st_sgb_1999_13.pdf 10.03.2005.

¹² Greenwood, Christopher, "The Advisory Opinion on nuclear weapons and the contribution of the International Court to international humanitarian law", International Review of the Red Cross, no 316, 1997, s.67.

¹³ Doswald-Beck, Louise, "International Humanitarian Law and the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons", International Review of Red Cross, V.316, 1997, s. 35-55.

hukuk alanına ilişkin kurallara saygı göstermesi ve kuralların ihlallerine neden olabilecek eylemlerden kaçınması gerekir. Ancak, BM askeri operasyonlarında bunu her zaman görmek mümkün görünmemektedir. Örneğin; BM'in Somali'deki operasyonlarında, BM güçlerinin uluslararası insancıl hukukunu ihlal eden faaliyetlerde bulunduğuna ilişkin birçok kanıtlar mevcuttur. Bu durum BM amaçlarıyla çelişmektedir. İnsan hakları, kalıcı ve etkili bir barış gücünün garantisinin anahtardır. BM gücünün, uzun yıllar boyunca üzerinde tedricen ve özenle çalışılan ve oluşturulan uluslararası insancıl hukuk standartlarını çiğnemesinden daha tezat bir şey olamaz.

II. BM OPERASYONLARININ YASAL ÇERÇEVESİ

BM Askeri Operasyonları'nın yasal dayanağı, BM Şartının 1. maddesinde belirtilen BM kuruluş amacına dayanmaktadır¹⁴. Şartın 1. maddesinde BM'in amaçlarından birisi olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması olarak belirtilmektedir. Ancak, bu maddenin BM Askeri Operasyonları'nın yasal dayanağı olduğu konusunda bilim adamları arasında görüş birliği yoktur. Buna rağmen genel kabul gören görüş, BM bu tür operasyonlarda yetki sahibi olduğuna ilişkin düşüncedir. Bununla birlikte, bazı bilim adamları bu tür operasyonların düzenlenmesine karşı çıkmaktadır. Bunlara göre, BM askeri operasyonları BM Şartından kaynaklanmamakta, aslında bu gücün arkasında BM Güvenlik Konseyi bulunmaktadır¹⁵. Bu temelde, bu tür operasyonların hukuki dayanakları konusundaki tartışmaların dışında, bazı devletler (Rusya ve Fransa v.b.) barışı koruma operasyonlarının maliyetlerini paylaşmaya yanaşmamaktadır. Bu devletler bu tür operasyonlarının maliyetinin BM Şartının 17 (2) maddesinde belirtilen maliyetlerden¹⁶ olmadığını ileri sürmektedirler. Bu konu UAD'ına kadar gitmiştir. UAD, BM'in amaçlarını gerçekleştirme konusunda gerekli tüm faaliyetleri yapmaya yetkili olduğunu, dolayısıyla, bu tür operasyonları gerçekleştirmesinin örgütün yetkisini aştığı iddiasının ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir¹⁷.

UAD BM barışı koruma operasyonlarının BM Şartının VII. bölümü çerçevesinde "zorlayıcı araçlar" olarak görülmemesine rağmen, BM Güvenlik Konseyi hafif zorlayıcı önlemleri uygulama kapsamında böyle bir gücü ku-

¹⁴ Gündüz , Aslan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler, 2.Bası, İstanbul, 1994, s. 25.

¹⁵ Cox, Katherine E., "Beyond Self- Defense : United Nations Peacekeeping Operations & The Use Of Force", Denver Journal of International Law & Policy, V. 27, no.2, 2003, s. 247-48.

¹⁶ Ibid ,s.248.

¹⁷ Ibid.

rabileceğini de belirtmiştir¹⁸. Diğer yandan, Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonları faaliyetleri konusunda bir dayanağa sahiptir.

Bununla birlikte, BM barışı koruma güçleri kendini savunma bağlamında silah kullanma konusunda yetkilendirilmiş olsa bile, bu güçlerin BM Şartının VI. Bölümü çerçevesinde uyuşmazlıkların çözümünde barışçıl bir araç olarak ele alınmaya biliniir. Bu noktada, BM barışı koruma ve idame etme Operasyonları'nın yasal dayanağının BM Şartının VII. bölümünün hukuki dayanak olarak kabul edilebileceği, çünkü bu bölümde belirtilen durumların varlığı halinde, durumun daha da kötüleşmesini önlemek için geçici bir önlem olarak bu operasyonlara karar verilebilir¹⁹.

BM veya benzer bir gücün statüsü, gücü kabul eden devletin temel otoritesine ve gücün doğası ile misyonuna bağlıdır²⁰. Mevcut kurallar çerçevesinde, BM barış gücünün bir operasyonu, BM Güvenlik Konseyi veya Genel Kurulunun bir kararı doğrultusunda kurulan ikincil bir organ olarak kabul edilir. Bu durum, BM gücünün ayrıcalık ve bağıışıklardan yararlanmasını sağlar. Bu ayrıcalık ve Bağıışıklıklarda, BM Sözleşmesi'nin 105. maddesi ile 13 Şubat 1946 tarihli BM Ayrıcalık ve Bağıışıklıklarla İlişkin Sözleşmeye dayanır. BM güçlerinin yasal çerçevesi aşağıdaki şekilde teşkil edilmiştir:

- Güvenlik Konseyi veya Genel Kurulun kararı,
- BM ile ev sahibi ülke arasındaki kuvvetin statüsü anlaşması,
- Her katılımcı devlet ile BM arasında mektup teatisi anlaşması,
- Kuvvet için Genel Sekreter tarafından yayımlanan bir tüzük.

Bu yasal çerçeve bağlamında, BM kuvvetleri daha çok çatışma durumlarında oluşturulduğu için uluslararası hukuk bağlamında hangi durumların "çatışma"yı oluşturduğu, bu kuvvetlere ilişkin BM düzenlemeleri ve böyle durumlarda savaşçı olarak bulunan veya yer alan diğer kuvvetlerin belirlenmesi hayati bir konudur.

Çatışma zamanında savaşçıların idaresini düzenleyen kurallar zaman içerisinde tedrici bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmede birçok kıtada farklı kültürlerin etkisini görmek mümkündür. Bu süreç, 20.yüzyıla gelinceye kadar hem yavaş hem de yetersiz olmuştur. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başındaki uluslararası insancıl hukukta tedrici olarak meydana gelen geliş-

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Keskin, Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara,1998, s.183.

²⁰ Sharp Sr., Walter G. , " Protecting the Avatars of International Peace and Security ", Duke Journal of Comparative & International Law, V.7, no. 92, 1996, s.112-43.

meler²¹ ile II. Dünya Savaşı tecrübesi, bu alandaki yasal düzenlemenin eksikliğini çok açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Bu durum, 1949 Cenevre Sözleşmelerini oluşturan dört Sözleşmenin yapılmasına olanak sağlamıştır²². 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin kabulüyle, Lahey Hukukuyla oluşturulan geleneksel devletlerarası savaş veya silahlı çatışmalara uygulanacak hukuk kuralları geliştirilmiştir. "Silahlı çatışma" ifadesi, resmi savaş ilanı olsun ya da olmasın, devletlerarası bir çatışma durumu açıklığa kavuşturmak için kullanılmıştır. Sözleşmeler, BM ile bir devlet veya bir devlet içindeki örgütlü grupların bulunduğu bir silahlı çatışma durumuna karşı kullanılmaz.

BM sistemi, savaşı yasadışı ve gereksiz kılmak için dikkatlice tasarlanmıştır. BM Şartının hiçbir yerinde savaş kavramı zikredilmemiştir. Eğer BM Şartına aykırı olarak, bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanılır veya kuvvet kullanma tehdidi yapılırsa, bu durumla karşı karşıya gelen devlete BM Şartı meşru müdafaa ve zorlayıcı hareketler gibi mümkün olan iki askeri kullanmasına izin vermiştir. Bunun dışında, BM Şartının 51. maddesi çerçevesindeki meşru müdafaa hakkı, sadece Güvenlik Konseyin uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli tedbirleri alıncaya kadar geçen süre içerisinde başvurulmasına izin verilen bir haktır²³.

BM Sistemi, BM'in varlığının savaşa ve uluslararası çatışmalara son vereceği anlamına gelmediği gerçeğini yansıtmaktadır. Özellikle BM öncesinde devletler arasında var olan savaşa ilişkin sistem, BM tarafından oluşturulan meşru müdafaa savaşları, küresel kolektif hareket ve denetim sistemi evrensel bir gerçek oluncaya kadar varlığını sürdürecektir. Klasik "savaş" kavramı kapsamında olan savaşların ortadan kaldırılmasına yönelik bir düzenleme yapmaya kalkışmak BM için şimdilik imkânsız ile uğraşmak anlamına gelir. Bu nedenle, 1949 yılında, BM Uluslararası Hukuk Komisyonunun çalışmaları kapsamına uluslararası insancıl hukukun kodifikasyonu konusunu almaması şaşırtıcı değildi. Eğer Komisyon, işlerinin henüz başında bu çalışmayı üstlenseydi, kamuoyu bu davranışı BM'in barışı koruma düzeni araçlarının etkinliğinde güven eksikliği şeklinde yorumlayabilecekti. Bundan

²¹ 1899 ve 1907 La Haye Konferansları

²² Cenevre Sözleşmeleri kapsamında dört sözleşme bulunmaktadır. Bunlar; kara kuvvetlerinde yaralı ve hastaların durumlarının düzeltilmesine ilişkin 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi; deniz kuvvetlerinde yaralı, hasta ve kazazedelerin durumlarının düzeltilmesine ilişkin 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi; savaş esirlerine uygulanacak kuralları içeren 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve savaş sırasında sivil-lerin korunmasına ilişkin 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşme.

²³ BM Şartının 2/4 maddesi kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklamıştır. Şartın 51. maddesi de bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkı vermektedir.

dolayı, uluslararası insancıl hukuk ilkelerini kodifiye etme ve geliştirme sorumluluğu Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'ne düşmüştür.

Dolayısıyla, Mevcut Cenevre Sözleşmeleri veya Ek Protokolleri'nin hiç-biri silahlı çatışma durumunda BM kuvvetlerinin veya BM adına hareket eden kuvvetlerin belirli sorunlarını ele almaz. Denilebilir ki, bu durum BM kontrolü altında hareket eden askeri kuvvetlerin durumunu bir nebze tereddüt içinde bırakmaktadır.

BM parçalarının toplamı olarak düşünüldüğünde devletleri kapsar. Bu kapsamda, BM'in dâhil olduğu bir çatışma onun için veya adına hareket eden tek tek devletleri içermelidir. BM'in uluslararası hukuk ihlalleri yapması halinde uluslararası sorumlu olacağı aşikârdır. Bu nedenle, BM adına hareket eden devletler söz konusu olduğunda, BM'in statüsü nedeniyle Sözleşmelere bağlı olma yükümlülüğü azalıyor görünürken, BM'in kontrolü ve yetkisi altında hareket eden devletler adına sorumluluktan kaçmasına izin vermek doğru görülmemektedir²⁴. Şüphe yok ki, kendisi tarafından yapılan bir hareketten BM sorumlu, ancak her hareket veya idare bu örgüte atfedilemez. Bir devletten farklı şekilde, uluslararası bir örgütün hareket etme kapasitesinin işlevsel değil egemen olduğu akılda tutulmalıdır.

III-BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE ULUSLARARASI BARİŞ VE GÜVENLİĞİN KORUNMASI

BM'in uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki rolünü, örgütün öncelikli amaçlarından. Bu amaç, uluslararası insancıl hukukun BM askeri operasyonlarına uygulanması açısından önemlidir. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması, BM Şartının VI. ve VII. bölümleri yer alır; VII. Bölüm, BM Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barışın bozulması veya uluslararası barışı ihlal eden saldırganca hareketler bulunulması halinde, bu hareketi yapan devlet veya devletlere zorlayıcı tedbirler kararı alma veya güç uygulama yetkisi verir²⁵. Güvenlik Konseyinin askeri önlemler alma yetkisine haiz kılınmasının önemi bunun sıkça uygulanmasının gerekli olacağı anlamına gelmemektedir. Askeri harekât tehdidinin, saldırganlığı caydıracağı ve devletleri uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ve korunması konusunda Güvenlik Konseyi tarafından gerekli görülen önlemlere uymaya teşvik edeceği düşünülmüştür. Ancak gerçekte olan, Şartın 43. maddesinde öngörül-müş olan askeri düzenlemeler hayata geçmemiş olsa da, 1950 Kore sorunu

²⁴ Secretary-General's Report on Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of United Nations Peacekeeping Operations, UN Doc. A/51/389, International Legal Materials, V. 37, 1998, s. 702.

²⁵ Oswald, a.g.m., s. 1017.

sırasında BM tarafından yetkilendirilen ilk büyük operasyondan beri, BM şu veya bu şekildeki askeri operasyonlara önemli katılımlarda bulunmuştur.

Bu noktada, barışı koruma ve idame etme hareketleri arasındaki ayrımı belirtmekte fayda vardır. Ancak, bu ayrım belli durumlarda bir şekilde göz ardı edilebilir. Bu göz ardı etme, barışı koruma ve barışı idame etme arasındaki ince ayrıntının operasyonu daha karmaşık hale getirebilme olasılığından kaynaklanmaktadır. Soğuk savaşın bitmesiyle bu ayrım daha da belirsizleşti. 1990 öncesinde BM, 1950 de Kuzey Kore ve 1960 da Kongo'ya (ONUC) karşı iki barışı idame etme operasyonlarına yetki verdi²⁶. O tarihten beri aynı karakterde Kuveyt, Somali, Eski Yugoslavya, Kosova, Doğu Timor, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Sierra Leone'de bir seri büyük askeri operasyonlara yetki verildi. Ancak, bu operasyonların bazıları BM tarafından görevlendirilen güçler tarafından yürütülürken, diğerleri sadece yetki verilmiş "istekliler koalisyonu" tarafından yürütülen operasyonlardı²⁷.

1985'ten beri operasyon görevlerin karmaşıklığında bir artışla birlikte, barışı koruma görevlerinin sayısında belirgin bir artış olmuştur. Ülke içi kargaşaların çözülmesi sorunu, son zamanlardaki operasyonların baskın tarafını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Somali'de görüldüğü gibi ülke'de demokratik bir hükümet kurmayı amaç edinen operasyonlarda yapılmaktadır. Bu operasyonlar sırasında savaşan taraflara BM güçlerinin herhangi bir müdahalesi, taraflar arasındaki hassas güç dengesini değiştirebilir. Bu takdirde, BM tarafsız değil, saldırgan olarak yorumlanabilir bir konuma düşer. Tarafsızlığı muhafaza etmek, özellikle siviller hedef alındığında veya BM güçlerinin kendileri saldırıya uğradığında, BM görevlilerini ikileme bırakabilir. Bu durumda, barışı korumak ve barışı idame etmek arasındaki geçiş takip edebilmek zorlaşacaktır. Ancak, bütün bu olumsuz olasılıklara rağmen siyasi istek varsa, Güvenlik Konseyi BM Şartının VII. bölümüne göre kuvvet kullanımına başvurabilir.

BM güçleri birçok farklı şekillerde oluşturulabilir. Fakat gücün statü ve yapısı uluslararası insancıl hukuk ilkelerinin uygulanabilirliğine karar vermede önemlidir. Barışı koruma ve idame etme operasyonları arasında temel farklar vardır. Ancak, barışı koruma operasyonları başlangıçta öngörüldüğü gibi idame etme görevi yapmasa da, her iki tip operasyonun da belli karakteristik özellikleri vardır. Diğer yandan, BM'in yaptığı operasyonlar ile sadece istekliler

²⁶ Pazarcı, a. g. e., s. 154-155. Sanderson, John, "The Changing Face of Peace Operations: Aview from The Field", Journal of Internation Affairs, V.55, no. 2, 2002, s.279.

²⁷ Simma, Bruno, "NATO, The United Nations and the Use of Force: Legal Aspects, European Journal of International Law, V.10, no.1, 1999, s.1-22.

koalisyonunun yetkilendirildiği operasyonların arasındaki farkın belirlenmesi problemi de söz konusudur. Bu ayrımın belirgin hale getirilmesi, BM güçlerine uluslararası insancıl hukukun uygulanma derecesini belirlemede önemli katkılar sağlar. Bununla birlikte, uluslararası insancıl hukukun uygulanması konusunda temel sorun silahlı çatışmanın olup olmadığıdır²⁸.

Soğuk savaş sonrası dönemde, BM operasyonlar önemli ölçüde artmıştır. Bu paralelde, BM operasyonlardaki denetim ve gözetim faaliyetleri daha karmaşık hale gelmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde yapılan operasyonlarda dikkat çeken özellik, iç çatışmaların ağırlık basmasıdır. Bu durumda, BM güçlerinin karıştığı çatışmalarda, ara sıra, savaşan taraflar arasında var olan hassas denge değişebilmektedir. Dolayısıyla, BM bu tür müdahalelerde tarafsız olarak değil de düşman taraf olarak algılanabilir²⁹. Böyle durumlarda, özellikle çatışma mağdurları korunmaya çalışılırken veya operasyon güçlerinin saldırıya uğramaları durumunda, tarafsızlığı korumak karmaşık bir ikilem durumu meydana getirmektedir. Bunlara ek olarak, soykırım ve ağır insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği durumlarda, BM güçlerinin varlığı başlı başına bir sorun olarak varlığını his ettirmektedir. Böyle durumlarda, barışı koruma güçlerinin barışı idame etme veya güç kullanma kuvvetlerine dönüştürmek oldukça güç bir karardır. Böyle bir kararın alınması, BM Güvenlik Konseyinin örgütün VII. bölümü çerçevesinde bir çözüm yöntemini bulmasını gerektirmektedir.

IV. BARIŞI İDAME ETME OPERASYONLARI

Uluslararası alanda çatışmaların artmasıyla birlikte, BM çatışmalara müdahale etme konusunda zorlanmaya başladı. BM uluslararası krizlere müdahale etmek isteyip yeterli kaynak bulamama sorunuyla karşılaşınca, Güvenlik Konseyi bazı devletlere belli amaçlar doğrultusunda "barışı idame etme" operasyonları düzenleme yetkisi verdi. BM tarafından yetki verilen askeri operasyonlar, operasyona katılan devletlerin sınırları dışında, başka devletin topraklarında yapılmıştır. Bu durum, devletin egemenliğine müdahale, saldırganlık ve yasal olmayan kuvvet kullanımı yönünden eleştirilere uğramaktadır³⁰. Yapılan askeri operasyonlar, karmaşık fakat gerektiği gibi birleşik bir komuta yapısı altında, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ile uluslararası silahlı çatışma hukuku doğrultusunda yönetilmesi hedeflenen

²⁸ Bothe, Michael, *International Human Rights and Humanitarian Law*, The American Journal of International Law, V.98, no.2, 2004, s.383.

²⁹ Somali'de yaşananlar gibi.

³⁰ Newman, Edward, "Humanitarian Intervention, Legality and Legitimacy", The International Journal of Human Rights, V.6, no.4, 2002, s.103.

koalisyon güçlerini içeren klasik operasyonlardı³¹.

İlave olarak, yukarıda değinildiği gibi, uluslararası insancıl hukukun kabul edilmiş bir ilkesi, tüm taraflara hukukun eşit bir şekilde uygulanmasıdır. Bu ilke, yasal olma ve kuvvet kullanmaya başvurma durumlarını da kapsamaktadır. Bu çerçevede, uluslararası insancıl hukuk kurallarının BM askeri operasyonlarını da kapsadığı geniş kabul görmektedir³². Bu görüş ilgili Cenevre Sözleşmelerinin maddeleriyle de desteklenmiştir. Hasta ve Yaralı Askerlere İlişkin Cenevre Sözleşmesinin 33. maddesindeki “Sözleşmeye tarafları mevcut Sözleşmelere her şartta saygı göstermeyi ve gösterilmesini sağlamayı taahhüt eder” ibaresi bağlayıcıdır. Her silahlı gerginlik uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını tetiklemez. Fakat ilgili devletler silahlı çatışma eşiğine geldikten sonra, uluslararası insancıl hukukun kesin şekilde uygulanmasını sağlamakla yükümlüdürler.

Barışın en hassas olduğu dönemlerde yapılan operasyonlar, hem hukuki hem de siyasi açılardan tartışmaya açık olan operasyonlardır. Bu operasyonlar, uluslararası olan veya olmayan silahlı çatışmalar sırasında yapılabilir. Böyle operasyonlar, geleneksel barışı koruma amacıyla başlatılmış olmakla birlikte koşulların değişmesiyle çatışma durumuna geçilebilir. Başka bir deyişle, operasyonun hukuksal dayanağı ve koşulları BM Şartın VI. Bölümünden VII. Bölümüne kayabilir. Böylelikle, Operasyon birliklerin kendi bölgeleri dışındaki faaliyetleri, özellikle BM güçlerinin yerel milislerle girişecekleri çatışmalar, her zaman hukuki ve siyasi eleştirilerle karşılaşabilir. Böyle durumlarda, BM güçlerinin yaptığı faaliyetler ayrıntılı, açık ve gerekçeleriyle birlikte kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

V. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK VE BM OPERASYONLARI

Uluslararası insancıl hukukun BM askeri operasyonlarında uygulamasını iki temel sorunu inceleyerek açıklayabiliriz: Sorunlardan ilki, BM’in bir askeri gücü hangi görevleri yüklenir. İkinci sorun, BM’in bir askeri gücüne uygulanabilecek farklı tipte komuta yapıları nelerdir. Bu iki sorun çözümü, BM güçlerinin bağlı olacakları savaş hukuku kurallarının belirlenmesi için önem taşımaktadır. Bu noktada, operasyonun tanımının iyi bir şekilde yapılması büyük önem taşımaktadır. Daha önce değindiğimiz gibi, barışı idame etme operasyonu ile geleneksel barışı koruma operasyonu arasındaki ayrım çok ince bir çizgiden oluşmaktadır. Son yıllarda uluslararası alanda meydana gelen çatışmaların niteliği bu ayrımı daha da karmaşık bir hale getirmiştir.

³¹ Palwankar, Umesh, “Applicability of International Humanitarian Law to United Nations Peacekeeping Forces”, *International Review Red Cross*, V.80, 1993, s.227.

³² Ibid., s.230.

Bu nedenle, soğuk savaş sonrası dönemde BM Şartının VII. bölümüne göre bir barışı idame etme operasyonu ile geleneksel barışı koruma operasyonu arasındaki ayrımın daha karmaşık bir niteliğe bürünmüştür. Dolayısıyla, bu ayrımı yapmak ve ilk önce idame etme operasyonu ile ilgilenmekte yarar vardır. Komuta yapısı ağırlıklı olarak gücün fonksiyonuna bağlı olacağından, iki sorun birbirine bir şekilde bağlantılıdır. BM Şartın 43. maddesine göre operasyonlar yapılmakla birlikte, bu operasyonlarda birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Özellikle “istekliler koalisyonunun” oluşturduğu operasyonlarda, BM’in mi yoksa ilgili devletlerin mi komuta edeceği konusu bu tip sorunlardandır.

Daha belirgin olarak, uluslararası insancıl hukukun uygulanabilirliği konusunda, VII. Bölümün hiçbir yerinde, özellikle 42. maddede, savaştan söz edilmez. Şart şu ifadeleri kullanır; “deniz, hava ve kara güçlerince gerekirse bu tür hareket... Gösteri, abluka ve BM üyelerinin hava, deniz ve kara güçleri tarafından yapılacak diğer operasyonlar”. Açık olarak ima edilen; BM tarafından gösterilen askeri tavrın “savaş” olarak değerlendirilmemesidir. Bu durum, BM operasyonlarının yapılmaya başladığından beri kabul edilmiş olan bakıştı³³. Çatışma anındaki saldırganlığın şiddetine bakıldığında, bu konu muğlâk ve bir şekilde anlaşılması zor gelebilir³⁴. Bu yapıdaki çatışmaları savaştan farklı görme eğilimi bir şekilde konuyu karmaşıktırabilir. Buradaki problem de, büyük ölçekte kuvvet kullanmayı gerektirme ihtimalidir. Bunun yanında, askeri operasyon sırasında korunması gereken kişilerin yapılan operasyonda zarar görmesi halinde, uluslararası insancıl hukuk ilkelinin ihlal edilmesi problemi de ortaya çıkabilmektedir.

BM, Örgüt adına yapılan herhangi bir operasyonda uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlalini kabullendiğine dair bir kayıt görülmemektedir. Bunun yanında, BM’in insancıl kuralların kendi komutası altındaki veya kontrolü altındaki güçlere uygulanması konusundaki politikası halen belirsiz bir durumdadır. Soğuk savaşın sona ermesiyle bu belirsizlik durumu ortadan kalkmamıştır.

Soğuk savaş sonrası dönemde, Uluslararası ve iç silahlı çatışmalar dünyayı kasıp kavurmaya devam etti, yerel veya iç çatışmalar arttı. BM’in bu krizlere etkinlikle cevap verememesi sonucu, Güvenlik Konseyi uluslararası kuvvetlerin oluşturulması ve idaresini üye devletlere, özellikle de Amerika

³³ Cox, a. g. m., s.244.

³⁴ Murphy, Ray, “The Legal Frame Work of United Nations Peacekeeping Forces and Control”, Journal of Armed Conflict Law, V.4, 1999, s.41.

Birleşik Devletlerine (ABD) bıraktı³⁵. Bu operasyonlar, örgütün resmi çatısı dışında olup, uluslararası insancıl hukukun doğal olarak uygulanması gereken geleneksel ve karşılıklı güçler-arası ilişkiler şemsiyesi altına girmektedir. Bu olayların bazılarında, BM kendini barışı idame etme operasyonlarına liderlik etme yetkisinden hissedilir şekilde çekmiş, bunun yerine üye devletlere bu gücü kullanma yetkisi vermiştir. Bu konuda en iyi bilinen iki örnek; 1950 Kore ve 1991 Körfez krizleridir³⁶. Kimileri Güvenlik Konseyinin bu davranışını, BM tarafından az veya hiç komuta kontrol ve stratejik yönlendirme olmadan sorumlulukların terki olarak eleştirdiler³⁷. Böylece, uluslararası insancıl hukukun hayata geçirilmesi katılımcı devletlere bırakıldı. Bunun sorun yaratmaması gerekir, fakat birçok şey ilgili devlete ve silahlı kuvvetlerde eğitim ve bilgileneceye verilen önemin derecesine bağlı olacaktır. Böyle bir uygulama yeterli görülemez ise, böyle durumlarda BM'in uluslararası hukukun ihlalindeki sorumluluğunu gündeme gelir.

BM'in uluslararası hukukun bir sujesi olduğu ve uluslararası hak ve görevlere sahip olduğuna şüphe yoktur. BM, üyesi olan devletlerin sadece bir toplanma yeri değil, onlardan ayrı ve onlara ilave bir hukuksal kişiliktir. Uluslararası kişilik ve hakların varlığı tanındığında, bunun sorumluluklar da getireceğini anlamak zor değildir. Bu bağlamda, uluslararası insancıl hukuka göre; BM'in kontrolü altındaki kişi veya kuvvetlerin hareketlerinden sorumlu tutulacağı durumlar vardır³⁸.

VI. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN POZİSYONU

Son yıllarda uluslararası insancıl hukuk ihlallerine ilişkin kurallarda gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler kapsamında devletlerin yükümlülükleri de artmıştır. Buna paralel olarak, BM Şartının 103. maddesi gereğince, üye devletler uluslararası insancıl hukuka ilişkin uluslararası antlaşmalar, BM Şartı ve Güvenlik Konseyi kararlarından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekir. BM'in görevi uluslararası toplumun isteklerini yerine getirmektir. Dolayısıyla, BM barışı koruma veya idame etme konusunda oluşturacağı gücü kontrol ve denetleme yetkisini elinde bulundurmaktadır.

³⁵ Korhonen, Outi, "To Saction Aggression or to Reconstruct ? – The UN After the Attack on Iraq ", *International Law Forum*, V.5, 2003, s. 250.

³⁶ De Wet, Erika, " The Relationship Between the Security Council and Regional Organizations During Peace and Enforcement Action Under Charter VII of the United Nations Charter ", *Nordic Journal of International Law*, V.71, 2002, s. 2.

³⁷ BM 'nin operasyonlara ilişkin komuta ve kontrol yetkisini devri ve buna ilişkin eleştiriler için bkz. *Ibid*, s.10-20.

³⁸ Bouvier, Antoine, " Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel ", *International Review of Red Cross*, V. 309, 1995, s.245. Palwankar, a.g.m., s.230.

Ancak, BM barış gücü oluşturma ve denetleme usulü oldukça karmaşıktır. Bunun yanında, bu güçte yer alan devletlerin kendi güçlerinin denetimini BM verme konusunda istekli davrandıkları da söylenemez.

BM'in uluslararası insancıl hukuk kurallarının barışı koruma operasyonlarına uygulaması yönündeki tavrı, BM güçlerinin uluslararası toplum adına da hareket ettiğinden, çatışmada ne bir taraf ne de Cenevre Sözleşmelerinde belirtildiği anlamda bir güç olmadığı yönündedir. BM, barış gücü askerlerinin bir bölgede veya bir çatışma alanında insani veya diplomatik görevler için bulunması, bu gücün uluslararası insancıl hukuk kurallarıyla bağlı olacağı anlamına gelmediği şeklinde açıklamıştır³⁹. Üstelik BM devletler için hazırlanmış ve ayrıntılı bir şekilde yapılmış Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerine taraf olmaz, çünkü bu durum uluslararası örgütlerin görev, sorumluluk ve işlevleriyle bağdaşmamaktadır⁴⁰. Buna rağmen BM, uluslararası hukuki kişiliği vardır. Ancak, bu kişilik devlet kişiliğinden farklıdır. Çünkü BM Yönetmelik ve yargısal vb. gibi Cenevre Sözleşmelerini uygulayabilecek yasal düzenleme ve araçlardan yoksundur⁴¹. Bununla birlikte, bu durum, BM askeri kuvvetleri faaliyetlerinin insancıl kısıtlamalardan veya uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulamasının dışında olduğu göstermez⁴². Buradaki sorun, BM güçlerinin uluslararası insancıl hukuk kurallarının nasıl uygulanacağıdır.

BM otoritesi altında hareket eden askeri güçlerin görevleri çerçevesinde ilgili uluslararası hukuk kurallarına uymayı kabul ettiğine ilişkin BM tarafından kabul edilmiş düzenlemeler bulunmaktadır⁴³. Ancak bu düzenlemelerin uygulamaya geçirilebilmesi için, BM askeri güce ilişkin antlaşmalarda, askeri faaliyetler yürütüldüğünde söz konusu faaliyetlerin uluslararası hukuk kurallarına bağlı olarak yürütüleceğine dair hükümlerin yer alması gerekir. Aksi takdirde, BM'in oluşturan askeri gücü doğrudan ilgili uluslararası hukuk kurallarına bağlı olmaz. Bunun için, BM yapacağı askeri operasyonlara ilişkin düzenlemelerde ve askeri operasyonlara ev sahipliği yapacak devlet veya devletlerle yapılacak antlaşmalarda askeri operasyonun uluslararası sözleşmelerin ruhuna ve ilkelerine bağlı kalınacağına dair ifadelerin yer al-

³⁹ Genel Sekreterlik Bülteni (1).Bölüm

⁴⁰ Palwankar, a.g.m.,s230.

⁴¹ Ibid. s.231.

⁴² Bununla ilgili çeşitli resmi belgeler için bkz. Palwankar,a.g.m.,s.231.

⁴³ Ibid., s.229-233.

ması büyük önem taşımaktadır⁴⁴.

BM askeri güçlerinin, özellikle bu güce katkı yapan devletler açısından, sınıflandırılması oldukça güçtür. Ancak, bu konuya ilişkin BM Genel Sekreterliğince bir bülten yayınlanmıştır. Yayınlanan bültenin tam olarak anlaşılması için 1994 BM ve Personelinin Güvenliğine İlişkin Sözleşme kapsamında ele alınmalı gerekir. 1994 Sözleşmesinin temel amacı; BM personellerini korumak ve BM Şartının VII. bölümü çerçevesinde çatışmalara karşı organize edilmiş olan askeri güçlerin bağışıklıklarını güvence altına almaktır⁴⁵.

Bülten, BM güçlerinin ne sebeple olursa olsun, çatışma durumlarında güç kullanılmasının istenmesi halinde uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanacağını belirtmektedir⁴⁶. Kuvvetlerin yoğunluğu ve devam süresi için gerekli olan güç belirsiz olmasına rağmen, uluslararası insancıl hukuk uygulamasını başlatmadan evvel bazı zorunlu eşiklerin geçilmesi gerekir. Bu kapsamda, BM her şarta sağlık elemanları ve yaralıları koruyabilmelidir. Bu barış koruyucularına açık olarak müdahale etme ve belirtilen kategorideki insanların sorumluluğunu alma hakkını vermektedir⁴⁷.

Bülten, ayrıca, BM askeri personelinin uluslararası insancıl hukuk kuralları hakkında bilgilendirilmesi gereğini öneriyor. Bu konuda, BM gücüne katkısı olan devletlerle gücün statüsünü belirleyen antlaşmada sorumluluğun paylaşıldığına ilişkin ifadelerinde yer alması gerekir. Bu görevin ihlali edilmesi halinde, BM'in karşı karşıya kalacağı sorumluluk açık değildir. En önemlisi, bültenin 4. bölümünde, bu anlamda uluslararası insancıl hukuk ihlali durumunda askeri personelin cezalandırılması ulusal mahkemelerin sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. Diğer bir değişle, BM gücüne bağlı bir askerin uluslararası insancıl hukuk ihlali durumunda, BM'in bunun için özel mahkemeler kurmasının gerekli olmadığı belirtilmekte ve mevcut Cenevre Sözleşmeleri kapsamındaki durumun uygulanacağı anlamına gelmektedir.

VII. 1994 BM VE İLGİLİ PERSONEL GÜVENLİK SÖZLEŞMESİ

BM askeri güçlerinin yönetimi ve bunların korunmasına ilişkin düzenlemeleri içeren BM ve İlgili Personellerin Güvenliğine ilişkin Sözleşme

⁴⁴ Vippman, David, "Military Interventions, Regional Organizations and Host-State Consent", *Duke Journal of Comparative & International Law*, V.7, no.1, 1996, s. 208-13.

⁴⁵ Sharp, a.g.m., s.143.

⁴⁶ Sharga, David, "UN Peacekeeping Operations : Applicability of International Humanitarian Law and Responsibility for Operations- Related Damage ", *American Journal of International Law*, V.94, no.2, 2000, s.408.

⁴⁷ Ibid, s.208-9.

1994 yılında imzalandı⁴⁸. Sözleşmenin temel amacı; BM operasyon birliklerini ve yardımcı personeli diğer silahlı güçlerce yapılan saldırılardan korumaktır. Bu çerçevede, Sözleşme, ev sahibi ülke ve bu güçleri misafir edecek ülkelerin yükümlülüklerini daha belirgin bir şekilde ortaya koymuştur⁴⁹.

Genel olarak Sözleşme, BM ile ilgili devletlerin barışı koruma operasyonlarına katkılarının ölçütü ve düzeyi ile ilgili olarak tasarlanmıştır. Buna ek olarak Sözleşme, BM personelinin diploması, barış yapma, barışı koruma, insani ve diğer konulara olabilecek katkılara ilişkin düzenlemeleri de kapsamı içine almaktadır.

Sözleşmede Barışı koruma operasyonlarının temel ve karakteristik özelliklerinin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda, barış gücünün koruması dışında kuvvet kullanılmama ve barış gücünün tarafsızlık politikasına dikkat edilmesi gereği belirtilmiştir⁵⁰. Sözleşme, uluslararası insancıl hukukun uygulanması ve evrensel insan hakları değerlerinin BM güçlerince tanınmasını veya bu sorumluluklara BM operasyon ve personeli tarafından saygı gösterilmesine ilişkin kuralları da kapsamaktadır⁵¹.

Sözleşme, barış ve güvenliğin korunması ve acil insani yardım durumlarında BM personellerinin saldırılara karşı korunmasına ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır⁵². Burada önemli olan nokta, hangi durumda uluslararası insancıl hukuk ile Sözleşmenin uygulanması gerektiği konusundaki ayırımın belirgin bir şekilde ortaya konmasıdır. Bu ayırım, BM ile ilişkili personelin ve onlara saldırıların hangi düzenleme kapsamında ele alınması gereği bakımından önem taşımaktadır⁵³.

Sözleşmenin 1. maddesi, Sözleşmenin uygulanabilirliğini ve kapsamını belirtmektedir. Bu bağlamda, Operasyonlarının BM Şartına uygun olarak BM yetkili organı tarafından organize edilmeli ve BM gözetim ve denetiminde olmalıdır. Operasyonlar, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi için olmalıdır. BM Güvenlik Konseyi veya Genel Kurulu,

⁴⁸ Sözleşmenin hazırlık aşamaları için bkz. *Bouvier*, a.g.m., s.638-41.

⁴⁹ *Sharp*, a.g.m.s. 93-183. *Greenwood, Christopher*, "Protection of Peacekeepers : Legal Regime", *Duke Journal of Comparative & International Law*, V.7, 1996, s.185.

⁵⁰ Sözleşmenin 6. maddesi BM personellerine gittikleri devletlerin yasalarına saygı göstermeleri ve statüleri gereği olan tarafsızlık durumunu zedeleyebilecek her türlü eylemden kaçınmalarını istemektedir.

⁵¹ 1994 BM ve ilişkili Personelin Güvenliğine İlişkin Sözleşmesinin 20. maddesi. *Pazarcı*, a.g.a., s.196.

⁵² *Bloom, Evan*, "Protecting Peacekeepers : The Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel", *AJIL*, V.89, 1995, s.623-24.

⁵³ *Ibid*, s.625.

operasyonlarda görev alan personelin güvenliği için 1994 Sözleşmesinin amaçları kapsamında olabilecek riskler karşısında gerekli kararları alması gerekir. Sözleşme, BM tarafından yürütülen operasyonlarda uluslararası insancıl hukuk uygulanabilirliğine ilişkin yorum genişliği sağlamaktadır. Bunu, Sözleşmenin 2(2) Maddesinde görmemiz mümkündür⁵⁴. Buna göre; Sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen amaç ve kapsam dâhilinde BM Güvenlik Konseyinin BM Şartının VII. Bölümü çerçevesinde oluşturduğu askeri güçlerin, görevleri dâhilinde olmayan durumlarda organize olmuş silahlı güçlerle çatışmaya girişmeyeceği belirtilmektedir⁵⁵.

Sözleşme, 1. maddesinde açıklanan BM operasyonlarına⁵⁶ uygulanır. Bu madde kapsamı dışında kalan BM Güvenlik Konseyinin BM Şartının VII. bölümü çerçevesinde aldığı güç kullanma eylemleri çerçevesinde organize silahlı güçlerle girişilen çatışmalarda ve uluslararası silahlı çatışma uyuşmazlık durumlarında uygulanmaz.

Uluslararası insancıl hukukun BM personeline uygulanacağı diğer bir durumda; Şartın VII. Bölümündeki zorunlu operasyonlar durumunda, operasyon güçlerinin silahlı çatışmanın, uluslararası veya uluslararası olmayan çatışma, niteliğine bakılmaksızın giriştiği silahlı çatışma durumudur. Uluslararası insancıl hukuk, BM personelinin kendini veya mahiyetindekileri korumak için güç kullanacağı barışı koruma operasyonlarına da uygulanabilir⁵⁷. Bununla birlikte, geleneksel barışı koruma operasyonlarında kendini koruma amacıyla kullanılan güç, sürekli bir çatışma niteliğinde değildir, genellikle kısa süreli düşük boyutlu bir çatışmadır.⁵⁸ Bu nedenle, bu gibi çatışma durumlarında BM güçleri savaşıyor taraf olarak nitelendirmek olası olmadığından, bu gibi durumlarda Sözleşmenin sağladığı bağışıkları uygulamak mümkündür.

Bu Sözleşme, BM güçlerine çatışmalarda tarafsızlığa benzer bir statü getirmekte ve bu çerçevede koruma sağlamaktadır. Bu kapsamda, BM askeri personeline saldırı yapan kişiler, bunu komutanları emir ile gerçekleştirirler

⁵⁴ Pazarcı, a.g.e., s.196.

⁵⁵ Bouvier, a.g.m., s.649.

⁵⁶ 1994 BM ve İlgili Personelin Güvenliğine İlişkin Sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen BM Operasyonları; BM yetkisi ve kontrolü ve BM Şartına uygun olarak BM yetkili organı tarafından organize edilen operasyonlardır. Bu bağlamda; Bu operasyonlar uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesisi veya koruması amacıyla yürütülen operasyonlardır.

⁵⁷ Murphy, Ray, " United Nations Peacekeeping in Lebanon and the Use of Force ", International Peacekeeping, V.6, 1999, s.38.

⁵⁸ Bloom, a.g.m., s.625.

bile, bireysel cezai sorumlulukları mevcuttur⁵⁹. Uluslararası insancıl hukuk çatışmaya katılmayan kişilerin korunmasını düzenler. BM personeli de uluslararası barış ve güvenliği koruma ve idamesi durumlarında çatışma tarafı olsalar bile böyle bir korumayı talep edebilirler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, insancıl hukukun barış zamanında uygulanması, Sözleşmenin ise çatışma durumunda da bu korumayı BM personeline sağlamasıdır⁶⁰.

Sözleşmenin kapsadığı BM operasyonlarının kapsamı ve yapısı hakkında görüş ayrılığı mevcuttur. Sözleşme; "BM yetkili organlarının verdiği kararla oluşturulan operasyonlarla" sınırlandırılmıştır⁶¹. Sözleşmenin daha geniş somut kapsamlı uygulaması ise daha sonra kabul edildi⁶². Sözleşmenin getirdiği korumanın güç kullanmayı içeren BM'in pek çok operasyonlarının tüm tiplerini kapsamamaktadır. Bu durum, Sözleşmenin hazırlık çalışmalarını yürüten ad hoc komisyonlarında genel bir kabul görmüş, ciddi itirazlara neden olmamıştır⁶³. Ancak, Son zamanlarda BM operasyonlarını genişletmesi ve artırması, bu operasyonların kapsamına ilişkin devletlerarasında görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, BM operasyonlarına ilişkin farklı tutum belirleyen devletler durumu değiştirme gücüne sahip değillerdir.

BM'in Barışı koruma ve idame ettirme operasyonları genelde birlikte yapıldığından ikisi arasında net bir ayırım yapmak oldukça güçtür. Uluslararası insancıl hukukun BM operasyonlarına uygulanabilirliğine ilişkin sorun gibi, bu çok önemli konuda Sözleşme tarafından net bir çözüme kavuşturulmamıştır. Öyle görünmektedir ki; Sözleşmenin Somali'de kurulmuş olan barışı idame etme operasyonu gibi operasyonlara uygulanabileceği genel olarak kabul edilmektedir. Sorun Sözleşmenin 2 (2) maddesine göre BM operasyonları ve bu operasyona katılımcılar arasındaki ayırımın ve bunlardan hangilerinin savaşıyor olduğuna ilişkin kimin tarafından ve ne zaman karar verileceğidir. Örneğin; Somali'de olduğu gibi BM güçlerine yardım eden ve birlikte savaşıyor silahlı güç mensupları bu Sözleşme kapsamında mı?. Niçin Sözleşme geleneksel barışı koruma görevlerinin (tarafsızlık, ev sahibi ülke izni, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanma) özellikleriyle tuka basa doldurulmuştur?⁶⁴. Bu sorular net yanıtlanabilecek sorular değildir.

⁵⁹ 1994 Sözleşmesi madde 9.

⁶⁰ Sharp,a.g.m.,s.148.

⁶¹ 1994 BM ve İlişkili Personelin Güvenliğine İlişkin Sözleşmesinin 2.maddesi.

⁶² Ad Hoc komisyonlarda Operasyon tipleri ile ilgili yapılan tartışmalar için bkz. Bouvier, a.g.m., s.643-45.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sharp,a.g.m., s.148-54.

SONUÇ

BM uluslararası kişiliği olan bir örgüttür. Uluslararası insancıl hukuk, temel kuralları ve ilkeleri evrensel kabul görmüş temel değerlerdir. Uluslararası insancıl hukuk barış zamanında ulusal yasaların yetersiz kaldığı durumlarda uygulanır. Ancak, bu hukuk kuralları yeterince bilinmemektedir. Bu kuralları bilindiği durumlarda da bazı konular da yeterince açıklıkta değildir.

BM askeri güç mensuplarına silahlı çatışma durumlarında uyacakları kurallar konusunda uluslararası hukukta boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk, BM gücü askerlerinin Somali operasyonu sırasında esir düşmesiyle bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, bu güçlerin ne savaş hukuku kuralları ne de Cenevre Sözleşmesinden yararlanamamasıdır. Fakat, bir çatışmada savaşan tarafların uluslararası insancıl hukuk ilkelerine bağlılığı bu sorunun sonuçları hafifletse de, sonuçta bu etik değerlerden öteye gitmemektedir. Dolayısıyla, 1994 BM Personelinin ve İlgili Kişilerin Güvenliğine İlişkin Sözleşme bu boşluğu doldurma yönünde atılmış olumlu bir adımdır. Bu Sözleşme uluslararası hukuktaki boşluğu tam anlamıyla kapatmasa bile, önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası hukuktaki boşluğun ortadan kaldırmasına ilişkin uluslararası düzeyde yapılan düzenlemelerin yanı sıra, BM'in de bu konuda yapması gereken işler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, BM güçlerinin niteliğinin açık bir şekilde belirlenmesidir, barışı koruma, barışı idame, insancıl yardım harekâtı vb... gibi. Operasyon gücünün niteliği gücün statüsünün belirlenmesinde önemli bir kriterdir. Ancak, BM statüsü ne olursa olsun BM güçleri, etik açıdan da olsa, uluslararası insancıl hukuk kurallarına uyması gerekir. Kaldı ki, bu hukuk kurallarının BM güçlerine uygulanması bu gücün barışı sağlama misyonuna gölge düşürmez. Üstelik, bu gücün amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, bu gücün hukuk ihlali sayılabilecek faaliyetlerden kaçınması kuruluş amacının gereğidir.

Uluslararası hukuktaki boşluk sadece uluslararası insancıl hukuk kurallarının BM güçlerine uygulanıp uygulanmaması sorunuyla kalmamakta, bu güçlerin karşılaşacakları durumlarda tutunacakları tavırların da belirsiz olmasına neden olmaktadır. Örneğin; BM güçlerinin konuşlandığı ülkede uluslararası insancıl hukuk ihlali yapması halinde ülke devleti ne yapmalı? Veya bugünkü koşullarda BM güçleri operasyon sürecinde şiddete maruz kalmış mağdurların korunması için ne yapması gerekir? Bu konular muğlak konulardır. BM güçleri görevlerini yürütürken görev alanın dışında bu gibi durumlarda neler yapabileceklerine ilişkin düzenlemelerde eksiklikleri mevcuttur. Bununla birlikte, BM askeri ve sivil personelin ağır insan hakları ihlallerine seyirci kalması beklenemez.

Bu koşullarda, Uluslararası insancıl hukuk kurallarının BM güçlerine uygulanması yönünde neler yapılabilir veya bu sorun nasıl çözümlenebilir? . Bu konudaki ilk çözüm; BM güçlerine katkı yapan devletlerinin kendi askerlerine iç hukuk kurallarını uygulamasıdır. Bu durumda yeni sorunların çözümüne bağlıdır; her katılımcı devletin benzer suçlara aynı cezaları uygulaması yönünde bir genel düzenleme konusunda anlaşmaya gitmeleri gerekir. Bu konudaki ikinci çözümde, uluslararası Ceza Mahkemesidir. Fakat, BM güçlerine katılan devletlerin, ilk önce, UCM Statüsüne taraf olmaları gerekmektedir. Bu güce katılımcı tüm devletler UCM Statüsüne taraf olursa ve Mahkemenin hükümlerinin uygulanması yönünde yükümlülük altına girerse, bu sorun genel bir çözüme kavuşur.

Bu konudaki üçüncü çözümde, uluslararası insancıl hukuk kurallarının uluslararası Teamül Kuralları çerçevesinde uygulanmasıdır. Çünkü, BM gücüne katkı yapan devletlerin uluslararası insancıl hukuk kurallarını oluşturan bazı sözleşmelere veya eklerine taraf değillerdir⁶⁵. Dolayısıyla, bu Sözleşmeleri BM güçlerine katkı yapan bütün devletlerin personeline uygulamak mümkün değildir. Bu yüzden, BM uluslararası insancıl hukukun genel çerçevesini oluşturan kuralları uluslararası Teamül Hukuku kapsamında derleyerek bütün katılımcı devletleri bağlayabilecek kurallar oluşturmalıdır. Çünkü, uluslararası insancıl hukuk kurallarının bir çoğu uluslararası teamül hukuku derlenerek sözleşme haline getirilmiştir.

Uluslararası insancıl hukukun BM güçlerine uygulanmasına ilişkin verdiğimiz çözüm önerilerine karşın, bu sorun hala varlığını sürdürmektedir. Yukarıda değindiğimiz BM Genel Sekreterinin yayınladığı Bülten ve 1994 Sözleşmesi bu sorunun çözümüne yönelik bir iradenin varlığını göstermektedir.

Uluslararası insancıl hukuk içerdiği insancıl kurallar uluslararası toplum ve uluslararası örgütlerin, en azından etik açıdan, her koşullarda uyması gereken kurallardır. Dolayısıyla, bu hukuk kuralların uygulanması BM'in operasyonlarına katılan askeri ve sivil personeli bu konuda eğitim vermesiyle bir ölçüde sağlanabilir. BM, uluslararası insancıl hukuk kuralların uygulanmasının garanti altına alınabilmesi için yukarıda değindiğimiz önlemler veya bunu sağlayabilecek daha farklı önlemler alması gerekir. BM ve BM operasyonlarına kuvvet gönderen devletler uluslararası insancıl hukuk konularında askeri ve sivil personellerine eğitim verme sorumlulukları olmalıdır. Ayrıca, BM uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanması gerektiği durumlarda personellerinin nasıl davranmaları gerektiği konusunda açık ve anlaşılabilir düzenlemeler yapmalıdır.

⁶⁵ ABD ve Fransa'nın 1949 Cenevre Sözleşmelerinin 1977 Ek I.Protokolüne taraf değillerdir.

KAYNAKÇA

- Bloom, Evan, "Protecting Peacekeepers : The Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel ", *AJIL*, V. 89, no. 3, 1995.
- Bothe, Michael, "International Human Rights and Humanitarian Law ", *The American Journal of International Law*, V. 98, no. 2, 2004.
- Bouvier, Antoine, "Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel ", *International Review of Red Cross*, V. 309, 1995.
- Cox, Katherine E., "beyond Self- Defense : United Nations Peacekeeping Operations & The Use Of Force", *Denver Journal of International Law & Policy*, V. 27, no.2, 2003.
- De Wet, Erika, " The Relationship Between the Security Council and Regional Organizations During Peace and Enforcement Action Under Charter VII of the United Nations Charter ", *Nordic Journal of International Law*, V. 71, 2002.
- Doswald- Beck, Louise & Vite, Sylvain, " International Humanitarian Law and Human Rights Law ", *International Review Red Cross*, V. 293, 1993.
- Doswald-Beck, Louise, " International Humanitarian Law and the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons ", *International Review Red Cross*, V. 316, 1997.
- Greenwood, Christopher, " Protection of Peacekeepers : Legal Regime ", *Duke Journal of Comparative & International Law*, V.7, No. 1, 1996.
- Greenwood, Christopher, " The Advisory Opinion on nuclear weapons and the contribution of the International Court to international humanitarian law, *International Review of the Red Cross*, No. 316, 1997.
- Gündüz , Aslan, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, 2.Bası, İstanbul, 1994.
- Harhoff, Frederick, " Unauthorised Humanitarian Interventions- Armed Violence in The Name of Humanity ? ", *Nordic Journal of International Law*, V. 70, 2001.
- Kalshoven, Frits, " The Undertaking to Respect and Ensure Respect in all Circumstances : From Tiny Seed to Ripening Fruit ", *Year Book International Humanitarian Law*, V. 2, 1999.
- Keskin, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma : Savaş, Karışma ve BM*, Ankara, 1998.
- Khor, Jennifer, " Information Gathering The Law of War and Peacekeeping ", *Peacekeeping & International Relations*, V. 24, No. 6, 1995.
- Korhonen, Outi, " To Saction Aggression or to Reconstruct ? – The UN After the Attack on Iraq ", *International Law Forum*, V. 5, 2003.
- Meron, Theodor & Rosas, Allan, " A Declaration of Minimum Humanitarian Standards ", *American Journal of International Law*, V. 85, no.2, 1991.
- Murphy, Ray, "The Legal Frame Work of United Nations Peacekeeping Forces and Control

- ", Journal of Armed Conflict Law, V. 4, 1999.
- Murphy, Ray, "United Nations Peacekeeping in Lebanon and the Use of Force ", International Peacekeeping, V.6, 1999.
- Newman, Edward, " Humanitarian Intervention, Legality and Legitimacy ", The International Journal of Human Rights, V. 6, no. 4, 2002.
- Oswald, Bruce M., " The Creation and Control of Places of Protection During United Nations Peace Operations ", IRRC, V. 83, no. 844, 2001.
- Palwankar, Umesh, " Applicability of International Humanitarian Law to United Nations Peacekeeping Forces, International Review of Red Cross, V.294, 1993.
- Pazarcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap, Ankara, 2000.
- Resnick, Evan N., "United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement ", Journal of International Affairs, V. 55, no. 2, 2002.
- Robinson, Daryl & Hebel, Herman Von, " War Crimes in Internal Conflicts : Article 8 of the ICC Statute ", Year Book Humanitarian Law, V. 2 , 1999.
- Sanderson, John, " The Changing Face of Peace Operations : A view from The Field ", Journal of International Affairs, V.55, no. 2, 2002.
- Sharga, David, " UN Peacekeeping Operations : Applicability of International Humanitarian Law and Responsibility for Operations- Related Damage, American Journal of International Law, V. 94, no. 2, 2000.
- Sharp Sr., Walter G., Protecting the Avatars of International Peace and Security, Duke Journal of Comparative & International Law, V. 7, no. 2, 1996.
- Simma, Bruno, " NATO, The United Nations and the Use of Force : Legal Aspects ", European Journal of International Law, V. 10 , no.1, 1999.
- Vippman, David, " Military Interventions, Regional Organizations and Host-State Consent ", Duke Journal of Comparative & International Law , V.7 , no.1, 1996.

BELGELER

- Secretary-General's Report on Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of United Nations Peacekeeping Operations, UN Doc. A/51/389, International Legal Materials, V. 37, 1998.
- United Nations Secretary General's Bulletin on observance by United Nations Force of International Humanitarian Law, UN Doc. ST/SGB/1999/13. http://www.un.org/peace/st_sgb_1999_13.pdf 10.03.2005.
- United Nations Security Council Res. 778 (1992), Res. 814 (1993). <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm> 10.03.2005.